

JOSEPH E. STIGLITZ

Kalkınma zirvesinin cenaze töreni

Çok taraflı ticaret sistemi; küresel demokrasiyi ve çoklu ticaret düşüncesini küçük gördüğü tekrar tekrar ispatlanan ABD başkanının yok etmesine izin verilmeyecek kadar değerlidir

Gelişmekte olan ülkeler için, yoksulluğu azaltmalarını ve büyümelerini sağlayacak, tüm dünya ticaretini kapsayan bir kalkınma zirvesi umutları suya düştü. Timsahın gözyaşları her yana saçılmış olsa da yaşanacak hayal kırıklığının boyutu ayarlanmalıydı. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO) Başkanı Pascal Lamy uzunca bir zaman beklentileri azaltmaya çalıştı, çünkü her ne yapılırsa yapılsın, zirvenin yoksul ülkelere her zaman sınırlı getirileri olacağı çok açıktı.

Başarısızlık acı bir şekilde, sürprizmiş gibi karşımıza çıkıyor. Oysa ABD ve Avrupa Birliği, 2001'de Doha'da, en son yapılan ticari müzakerelerdeki dengesizlikleri düzelteceklerine dair verdikleri sözlere aykırı hareket ettiler. Bir kez daha ABD'nin çok taraflı ticaret düşüncesine karşı tutmadığı sözler, bu konudaki inatçılığı ve politik önlemleri, prensiplerinin ve hatta ulusal çıkarlarının önüne koyma isteği zafer kazandı. Kasım'da yapılacak seçimlerin yaklaşmasıyla ABD Başkanı George W. Bush, 25 bin zengin pamuk üreticisi, 10 bin kadar işi yolunda pirinç üreticisi ve onların "kampanya yardımlarını" kurban edemedi. Ender de olsa birçok insan, pek az kişinin çıkarını gözetmek için çok fazla şeyden vazgeçmek durumunda kaldı.

Konuşmalar; sübvansiyonlar ve ticari koşullar yönünden imalata göre daha üst düzeyde olan tarım üzerinde yoğunlaştı. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların ortalama yüzde yetmişinin geçim kaynağının tarım olması nedeniyle mevcut durumda kaybedenler de onlar oluyor. Bununla birlikte tarım üzerine yoğunlaşılması gerekirken dikkatler, başka ve daha geniş bir gündeme çekildi; hem Kuzey'in hem de Güney'in aynı anda fayda sağlayabileceği bir yol arayışı. Örneğin, sözde "tarifeleri yükseltme" bahsi, işlenmiş ürünlerin işlenmemiş ürünlere göre çok daha yüksek bir oranla vergilendirilmesi anlamına geliyor. Bu da gelişmekte olan ülkelerin cesaretini kırarak yeni iş alanları yaratma ve gelire katkı sağlamaya yönelik yüksek katma değerli faaliyetlere girişimde bulunmalarını engelliyor.

Buna belki de en korkunç örnek Amerika'nın galon başına etanol için uyguladığı 0,54 dolarlık tarifedir. Üstelik petrol için böyle bir tarife söz konusu değilken ya da motorin için galon başına sadece 0,50 dolar vergi alınıyorken... Bu durum, galon başına etanol için 0,51 dolarlık sübvansiyonun ABD'li şirketler tarafından alınmasıyla çelişki yaratıyor. Yabancı üreticiler Amerikalı üreticilerden galon başına 1,05 dolar daha düşük maliyet sağlayamadıkları sürece rekabet şansları kalmıyor.

Bu yüksek sübvansiyonlar ABD'nin dünyanın en büyük etanol üreticisi durumuna geldiğinin bir göstergesi. ABD'nin bu büyük avantajına rağmen, sadece birkaç şirket Amerikan pazarında tutunabiliyor.

Brezilya'nın şeker bazlı etanol maliyeti Amerika'nın mısır bazlı etanol maliyetinden çok daha düşük. Brezilya şirketleri Amerika'nın sübvansiyonlarla ayakta duran endüstrisinden daha verimli. Amerikan endüstrisi verimliliği yükseltmeye harcadığı enerjiden daha fazlasını Kongre'den sübvansiyon

koparmak için harcıyor. Bazı araştırmalar gösteriyor ki Amerika'nın etanolünü üretmek için üretilen etanolden elde edilebilecek enerjiden daha fazlası harcanıyor. Amerika eğer bu haksız rekabet duvarlarını yıksaydı Brezilya'dan fazlaca ve belki Ortadoğu'dan da daha az enerji almak zorunda kalacaktı. Açıkça Amerika Brezilya'ya değil çıkarları ABD'dekilerle değişiklik gösteren Ortadoğulu petrol üreticilerine yardım etmeyi tercih edecekti. Elbette yönetim bu yolu izlemiyor. Petrol üreticilerinin elinden çıkan bir enerji politikası sayesinde Archer Daniels Midland ve diğer etanol üreticileri yozlaşmış bir sübvansiyon için yardım kampanyası sistemi içinde kendi düzenlerini kurmuş istediklerini rahatça yapıyorlar.

Ticaret tartışmalarında Amerika'nın tavrı "eğer diğer ülkeler pazarlarını açarsa bende sübvansiyonları keserim" şeklindeydi. Bununla birlikte gelişmekte olan bir ülkenin bakanının yanıtı "bizim çiftçilerimiz Amerikalı çiftçilerle rekabet edebilir, biz Amerikan hazinesi ile rekabet edemiyoruz" oldu. Gelişmekte olan ülkeler Amerika sübvansiyonları tamamen ortadan kaldırmadığı sürece ABD'nin tarım ürünlerine pazarlarını tamamen açamaz ve açmamalıdır. Eşit sahada bir rekabet ortamı bu ülkeleri eğitim, sağlık ve altyapı gibi ihtiyaçlar için gerekli olan kıt sermayelerini saptırarak çiftçilerini sübvanse etmeye zorlayacaktır.

Ticaretin diğer alanlarında, karşı vergilendirme (gümrük vergisi gibi) prensibi kabul edildi. Buna göre bir ülke sübvansiyona giderse, diğerleri o ülkenin üreticilerine verilen bu haksız avantajla başa çıkabilmek için bir vergi uygulaması başlatabilir. Eğer pazarlar tamamen açılmış olsaydı ülkelere ABD ve AB sübvansiyonlarıyla baş edebilmeleri için karşı vergilendirme hakkı tanınmış olması gerekirdi. Bu, kalkınmayı destekleyecek adil bir ticaret rejimi kurulabilmesi için büyük bir adım olurdu.

Kalkınma turunun başlarında, gelişmekte olan ülkelerin birçoğu AB ve ABD'nin verdikleri sözlere aykırı hareket etmelerinden çok olası bir mutabakat halinde bir kere daha gerilemek endişesi taşıyorlardı. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerin çoğu sonunda böyle bir riskten kurtulmuş olmanın rahatlığını yaşıyorlar. Fakat hâlâ bir ikinci risk daha vardı. Dünya Doha'da, ticari delegeler aracılığıyla ilerde yapılacak zirvenin hedeflerinin kendiliğinden yerine getirilerek bir anlaşmaya varılabileceğini ve bir kez daha gelecek zirvenin bir önceki kadar adaletsiz yapılabileceğini düşünüyordu. Fakat bu kaygı da şimdilerde giderildi gibi görünüyor.

Geriye daha büyük bir endişe kalıyor. O da şu; Amerika hızlı bir şekilde gelişmekte olan ülkelerle bir dizi tek taraflı ve adaletsiz ikili ticaret anlaşmaları imzaladı. Bu AB ve diğerlerini de özendirebilir. Bu böl ve yönet stratejisi, temelinde ayrım gözetmeyen prensipler olan çoklu ticaret sistemine zarar veriyor. Bu anlaşmaları imzalayan ülkeler diğerlerine göre ayrıcalıklı muamele görüyorlar. Fakat gelişmekte olan ülkeler bu anlaşmaları imzaladıklarında verilen sözlerin de tutulmamasıyla çok az şey kazanıp, fazlaca kaybediyorlar.

Şu kesin ki, eğer çoklu ticaret sistemi zayıflarsa bundan tüm dünya zarar görür. Dünyanın kalanı Amerika'nın bu tek yanlı girişimini kabul etmemeli. Çok taraflı ticaret sistemi, küresel demokrasiyi ve çoklu ticaret düşüncesini küçük gördüğü tekrar tekrar ispatlanan ABD başkanının yok etmesine izin verilmeyecek kadar değerlidir.

Copyright: PROJECT SYNDICATE
www.project-syndicate.org
Çeviren: Mehmet Erdem Fidangül

Gelişmekte olan ülkelerde **yaşayan** insanların **ortalama** yüzde yetmişinin **geçim** kaynağının tarım olması nedeniyle, **mevcut** durumda kaybedenler de onlar oluyor